

STEFAN OCHOCIŃSKI

SPÓŁDZIELCZOŚĆ KREDYTOWA TYPU ROLNICZEGO W REFORMIE SYSTEMU BANKOWEGO Z ROKU 1982¹

I. UWAGI WSTĘPNE

Proces reorganizacji spółdzielczości kredytowej znajdował się w roku 1982 dopiero w fazie przygotowania i uchwalania podstaw prawnych, między innymi w zakresie prawa bankowego² i prawa spółdzielczego³, których postanowienia będą wdrażane do praktyki co najmniej w latach 1983 i 1984. Biorąc to pod uwagę, przedstawiono w tym opracowaniu zmiany bankowości spółdzielczej wiążące się nierozzerwalnie już z reorganizacją systemu bankowo-kredytowego, opartą na nowym prawie bankowym z roku 1982. Uwzględniono w niej uchwalone na IX Nadzwyczajnym Zjeździe PZPR kierunki reformy gospodarczej⁴, które zakładają zwiększenie roli banków oraz udoskonalenie ich organizacji i zasad funkcjonowania, niezbyt jednak wyraźnie określając metody oddziaływania bankowego na jednostki gospodarcze. Co więcej, prawo bankowe z roku 1982 utrwaliło pozycję państwowo-spółdzielczego Banku Gospodarki Żywnościowej jako związku rewizyjnego i centrali finansowej banków spółdzielczych, nadając tym ostatnim charakter terenowych ogniw systemu bankowo-kredytowego. Toteż w uchwale II Krajowego Zjazdu Delegatów Banków Spółdzielczych z roku 1981 postanowiono dokonać zmian w zakresie organizacji i miejsca spółdzielczości kredytowej w nowym systemie bankowo-kredytowym, lecz ich wprowadzenie uzależniono od decyzji w tej sprawie Sejmu i Rządu PRL. Zapoczątkowany w ten sposób

¹ Wcześniejsze zmiany strukturalne w działalności banków spółdzielczych, przeprowadzone w latach 1975-1982, przedstawiono w opracowaniu: S. Ochociński, *Zasady funkcjonowania banków spółdzielczych po reorganizacji z roku 1975*, Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny 1982, z. 4, s. 223-239.

² Ustawa z 26 II 1982 r. — prawo bankowe (Dz. U. 1982, nr 7, poz. 56).

³ Ustawa z 16 IX 1982 r. — prawo spółdzielcze (Dz. U. 1982, nr 30, poz. 210).

⁴ *Kierunki reformy gospodarczej*, Warszawa 1981, *Program rozwoju socjalistycznej demokracji, umacniania przewodniej roli PZPR w budownictwie socjalistycznym i stabilizacji społeczno-gospodarczej kraju, Uchwała IX Nadzwyczajnego Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z dnia 20 VII 1981 r.*, Warszawa 1981.

proces wprowadzania do praktyki postanowień nowego prawa bankowego i nowego prawa spółdzielczego z roku 1982 umożliwia włączenie członków do prac nad doskonaleniem organizacji i funkcjonowania banków spółdzielczych, z uwzględnieniem także tradycyjnych zasad spółdzielczości kredytowej.

Wykonanie napiętych zadań w zakresie rozwoju produkcji indywidualnie gospodarujących rolników, w celu dalszego podnoszenia poziomu materialnego i kulturalnego ludności, wymaga także szerszego niż dotychczas wykorzystania funduszy własnych i wkładów ludności zgromadzonych przez spółdzielnie kredytowe na wsi i w małych miastach, obok ograniczonych środków państwa. Na podstawie funduszy samopomocowe spółdzielnie kredytowe dostarczają relatywnie słabym gospodarcom członkom taniego i dogodnego kredytu oraz świadczą na ich rzecz usługi społeczno-wychowawcze, a na tej podstawie wzbudzają materialne zainteresowanie racjonalną inicjatywą gospodarczą i rozwojem ich indywidualnych gospodarstw rolnych. Koniecznym warunkiem pomyślnego urzeczywistnienia tych zadań jest między innymi rozszerzenie samopomocy i podniesienie sprawności finansowej spółdzielni typu rolniczego oraz większe zbliżenie ich do członków, uwzględniając również dobre doświadczenia dawnej wielkopolskiej spółdzielczości kredytowej, które były dotychczas i są nadal we współczesnej praktyce nie doceniane i naruszane. W opracowaniu podkreślono, że urzeczywistniana obecnie reforma *nie* dość konsekwentnie sprzyja pełniejszemu zastosowaniu samopomocy finansowej i związanych z nią zasad dawnych wielkopolskich spółdzielni kredytowych.

W dotychczasowym rozwoju spółdzielczości kredytowej samopomoc finansowa stanowiła podstawową formę wzmacniania ekonomicznego i podnoszenia poziomu socjalno-kulturalnego członków spółdzielni, chociaż w tym celu stosowano czasem także formę bezzwrotnej pomocy finansowej państwa.

Samopomoc finansowa polega na tworzeniu przez spółdzielnie własnych podstaw funduszowych dla zaspokojenia potrzeb gospodarczych i socjalno-kulturalnych członków, przede wszystkim z niepodzielnej części nadwyżki bilansowej i z wpłat wpisowego, następnie z wpłat członków na fundusz udziałowy i wreszcie z wkładów oszczędnościowych ludności. Tani i dogodny kredyt, oparty na środkach samopomocy finansowej, ułatwia normalny rozwój indywidualnych przedsiębiorstw przy niższych jednostkowych kosztach własnych, czyniąc je przez to rentowniejszymi i bardziej konkurencyjnymi. Wzbudza to materialne zainteresowanie członków racjonalną gospodarką i samodzielnym rozwojem spółdzielni, obniżką kosztów jednostkowych i cen oraz podnoszeniem poziomu kultury i oświaty zawodowej, wpływając jednocześnie na wzrost zaufania we własne siły i na ogólny rozwój społeczeństwa. Dzięki temu spółdzielczość kredytowa przyczynia się do zrównywania stanowiska jednostek i orga-

nizacji ekonomicznie słabych ze stanowiskiem podmiotów gospodarczo silnych. Samopomoc finansową konsekwentnie przestrzegali spółdzielnie kredytowe systemu wielkopolskiego, które stworzyły we własnym zakresie obfite fundusze własne, korzystając na ogół w krótkich okresach z kredytu refinansowego we własnej centrali bankowej, co zapewniło im sprawność finansową⁵. Tak rozumiana samopomoc finansowa ma duże znaczenie w krajach rozwijających się, a także w warunkach Polski Ludowej.

Pomoc finansowa państwa, a często także innych czynników publicznych lub prywatnych, polega na bezzwrotnym finansowaniu przedsiębiorstwa spółdzielczego, a za jego pośrednictwem potrzeb gospodarczych i socjalno-kulturalnych członków spółdzielni. Z różnymi formami subwencjonowania spółdzielni związana jest zwykle nadmierna ingerencja czynników zewnętrznych w ich sprawy oraz podporządkowanie bezpośredniej kontroli w polityce rządu. Poza tym ujemną stroną spółdzielni odgrywających rolę kanałów doprowadzających fundusze państwowe do rąk członków jest to, że przyzwyczajają one swoich członków do rozwoju kosztem całego społeczeństwa, podważają samodzielność i inicjatywę gospodarczą oraz osłabiają materialne zainteresowanie członków racjonalną gospodarką i rozwojem spółdzielni. Na względnie szerokiej zewnętrznej pomocy instrukcyjno-rewizyjnej i finansowej, a nie tylko na samopomocy finansowej opierały się kasy Stefczyka, co uzasadnione było ubóstwem członków, przeważnie właścicieli rozdrobnionych gospodarstw rolnych. Kasy Stefczyka, bardzo słabe pod względem funduszy własnych i podporządkowane bezpośrednio Patronatowi Spółek Oszczędnościowych i Pożyczek oraz Krajowej Centralnej Kasie Spółek Rolniczych przy Wydziale Krajowym we Lwowie, prawidłowo i skutecznie zaspokajały potrzeby gospodarcze i socjalno-ikulturalne członków, o ile harmonijnie łączyły pomoc państwa ze spółdzielczą samopomocą finansową⁶. W warunkach

⁵ Określenie „Wielkopolski system spółdzielczy” jest ściśle związane z Poznaniem, gdzie powstał program społeczny K. Marcinkowskiego i gdzie znajdowała się siedziba spółdzielczych central: organizacyjno-rewizyjnej, finansowej i gospodarczych. Polski ruch spółdzielczy promieniował z Poznania na Wielkopolskę, Pomorze, Śląsk, Warmię i Mazury, a częściowo także na główne ośrodki emigracji polskiej, chociaż władze niemieckie starały się ograniczyć jego zasięg terytorialny wyłącznie na Poznańskie i Pomorze Gdańskie (zamiast Prusy Zachodnie), Rozwój i koncepcję ideowo-organizacyjną wielkopolskiego systemu spółdzielczego omówiono pełniej w pracach: S. Ochociński, *Podstawy i zasady wielkopolskiej spółdzielczości kredytowej do roku 1918*, Poznań 1965; H. Sitarek, *Rola kredytu w rozwoju gospodarki Wielkopolski na przełomie XIX i XX wieku — Bank Związku Spółek Zarobkowych w Poznaniu 1885 - 2918*, Warszawa—Poznań 1977.

⁶ F. Stefczyk, *O spółkach oszczędności i pożyczek pod Patronatem Wydziału Krajowego we Lwowie*, Lwów 1914; W. Najdus, *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego w zaborze austriackim*, w: *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego, część I do 1918 r.*, ZW CRS, Warszawa 1971, s. 149 - 232.

Polski Ludowej tak rozumiana pomoc finansowa nie powinna być łączona z wyodrębnioną samopomocową działalnością kredytową, co nie wyklucza stosowania jej w ramach zleconej spółdzielniom akcji kredytowej ze środków państwa.

II. ZMIANY SPÓŁDZIELCZOŚCI KREDYTOWEJ W ZAŁOŻENIACH REFORMY GOSPODARCZEJ Z ROKU 1981

Kierunki reformy gospodarczej⁷, aprobowane uchwałą IX Zjazdu PZPR, określają w sposób ramowy strukturę organizacyjną, kompetencje i instrumenty działania systemu bankowego, obejmującego także banki spółdzielcze. Postanowiono wydzielić system bankowy z zależności organizacyjnej Ministerstwa Finansów i podporządkować go Radzie Ministrów. Ma to zabezpieczyć większą niż dotychczas skuteczność czuwania, by podmiotowo rozproszone decyzje gospodarcze uwzględniały związane z nimi aspekty pieniężne, zwłaszcza sprowadzenie i następnie utrzymanie wydatków pieniężnych w granicach realnych.

Zapowiedziano zachowanie dotychczasowej struktury bankowej, która w początkowym etapie reformy gospodarczej obejmuje: Narodowy Bank Polski jako centralny bank państwa i odpowiedzialny za funkcjonowanie całego systemu bankowego oraz inne banki — Bank Gospodarki Żywnościowej w formie państwowo-spółdzielczej z zrzeszonymi w nim bankami spółdzielczymi, Bank Handlowy w Warszawie S.A. i Bank Polska Kasa Opieki S.A., które powinny być samodzielными instytucjami kredytującymi eksploatacyjną i inwestycyjną działalność odgórnie określonych jednostek gospodarczych. Przewidziano powołanie Rady Banków jako naczelnego organu koordynacyjnego i konsultacyjnego systemu bankowego.

Przyjęto Wprowadzić w przyszłości otwartość układu organizacyjnego i elastyczny sposób kształtowania zasad działania banków. Powinno to ułatwić powołanie do życia nowych banków oraz stosowanie różnych form organizacyjnych i zasad funkcjonowania, odpowiednio do zmieniających się potrzeb gospodarki, poszczególnych sektorów i niejednorodnych warunków lokalnych środowisk gospodarczych. Zapowiedziano także poszerzenie zakresu działania Banku Gospodarki Żywnościowej i banków spółdzielczych stosownie do rzeczywistych możliwości tych ostatnich. Pozostawiono jednak administracyjne regulowanie akcji założycielskiej banków i ich działalności kredytowej. Zgodę na tworzenie nowych banków ma bowiem wyrażać Rada Ministrów, a odnośnie do banków spółdzielczych — Bank Gospodarki Żywnościowej. Natomiast działalność kredy-

⁷ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 18, 21, 26, 34, 38, 45 oraz załącznik nr 2, s. 70 - 73.

ową wszystkich banków ma określać roczny państwowy plan kredytowy i wynikające z niego limity kredytów inwestycyjnych, założenia dotyczące kredytów obrotowych i konsumpcyjnych, jako wytyczne obowiązujące także banki spółdzielcze, oraz kredyt refinansowy i jego oprocentowanie.

Współpracę banków i przedsiębiorstw zamierza się kształtować przy pomocy umów, które obok warunków kredytowania powinny również, określać przedmiot i zakres kontroli bankowej, związanej wyłącznie z ustaleniami umowy o kredyt bankowy. Bankowe oddziaływanie na gospodarkę przedsiębiorstw uspołecznionych oraz prywatnego rolnictwa, rzemiosła, handlu i usług postanowiono oprzeć na środkach ekonomicznych, tj. na zasadach udzielania i spłaty kredytów bankowych, wysokości ich oprocentowania oraz uzależnieniu udzielania kredytu od zdolności kredytowej, tj. od rentowności zapewniającej zwrot kredytu wraz z odsetkami w ustalonym terminie.

Ramowy charakter założeń reformy systemu bankowego, zatwierdzonych uchwałą IX Zjazdu PZPR z roku 1981, nie wyczerpuje wszystkich cech organizacji i funkcjonowania zreorganizowanej bankowości, co w praktyce jest przyczyną wielu nieporozumień. Natomiast utrzymanie nadal administracyjnych form regulowania akcji założycielskiej banków oraz limitów i obowiązujących wytycznych państwowego planu kredytowego nie tylko osłabia znaczenie ekonomicznych instrumentów oddziaływania bankowego, lecz także podważa zasady samodzielności, samorządności i samofinansowania w organizacji i działaniu banków, a szczególnie banków spółdzielczych.

III. PROJEKT ZMIAN SPÓŁDZIELCZOŚCI KREDYTOWEJ W UCHWALE II KRAJOWEGO ZJAZDU DELEGATÓW BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH Z ROKU 1981

Drugi Krajowy Zjazd Delegatów Banków Spółdzielczych, odbyty 28 i 27 II 1981 r. w Warszawie, poparł działania zmierzające do odnowy samorządności spółdzielczej, demokratyzacji życia społeczno-gospodarczego oraz nowej polityki wobec rolnictwa, rzemiosła, handlu i usług. W związku z tym Zjazd zgłosił także bardzo ogólną propozycję zmian w zakresie organizacji i funkcjonowania spółdzielczości kredytowej⁸. Proponowane zmiany zwiększają rolę Banku Gospodarki Żywnościowej i organów samorządu spółdzielczego, lecz tych ostatnich głównie w zakresie działalności społeczno-wychowawczej, kontrolnej i opiniotwórczej, a także zmierzają do usprawnienia czynności operacyjnych banków spółdzielczych.

Krajowy Zjazd Delegatów uznał Bank Gospodarki Żywnościowej jako

⁸ Uchwała II Krajowego Zjazdu Delegatów Banków Spółdzielczych, odbytego 26 i 27 II 1981 r. w Warszawie (nie opublikowana)

centralę organizacyjną, rewizyjną i refinansową banków spółdzielczych, która powinna sprostać nie tylko oczekiwaniom stawianym jej przez społeczne organa samorządowe, lecz także rosnącym zadaniom bankowym, wynikającym z rzeczywistych potrzeb gospodarczych kraju. Nowym proponowanym rozwiązaniem jest zalecenie powołania komisji rewizyjnych przy Radzie Banku i radach wojewódzkich Banku Gospodarki Żywnościowej, stanowiących samorządowe ogniwa kontrolne. Działalność ich powinna być skoordynowana z działalnością pozostałych komisji samorządowych oraz z zawodowym aparatem rewizji spółdzielczej Banku. Przewidywano, że jedynie w przypadku wprowadzenia w życie prawnego zakazu łączenia funkcji spółdzielczego związku rewizyjnego z funkcjami centrali finansowej zostanie zwołany nadzwyczajny Krajowy Zjazd Delegatów Banków Spółdzielczych, który powoła Centralny Związek Banków Spółdzielczych, jako związek rewizyjny. Krajowy Zjazd Delegatów z góry wykluczył, uchwaloną na IX Zjeździe PZPR z roku 1981, zasadę „organizowania się spółdzielni w związki [...] tylko w wyniku swobodnych decyzji spółdzielców, nie zaś w rezultacie administracyjnych zarządzeń”⁹.

Krajowy Zjazd Delegatów wprowadził zadeklarował, że banki spółdzielcze „powinny funkcjonować jako autonomiczne spółdzielnie z wszystkimi uprawnieniami wynikającymi z ustawy o spółdzielniach i ich związkach”, jednak również stwierdzono, że banki spółdzielcze powinny działać w ramach państwowo-spółdzielczej formy organizacji bankowej. Organizacja typu mieszanego w praktyce zapewnia Narodowemu Bankowi Polskiemu i bezpośrednio Bankowi Gospodarki Żywnościowej nadrzędność organizacyjną i administracyjną oraz prawo ingerowania w zakres decyzji banków spółdzielczych, co podważa ich samodzielność ekonomiczną.

Zjazd Delegatów uznał ograniczoną tylko samodzielność banków spółdzielczych, co znalazło wyraz między innymi w następujących propozycjach: przywrócenia zarządom banków spółdzielczych prawa do powoływania i odwoływania kierownictwa banków, które byłoby podporządkowane zarządom i wobec nich ponosiło odpowiedzialność za swoją działalność; zwiększenia odpowiedzialności organów samorządowych za działalność kredytową i rozwijania społecznej kontroli na wszystkich etapach tej działalności; stworzenia warunków dla rozwoju organów samorządowych oraz sprawowania przez nie funkcji inspiratorskich i kontrolnych. Stanowisko Zjazdu Delegatów w sprawie przyznania bankom spółdzielczym ograniczonej tylko samodzielności narusza te założenia reformy gospodarczej, uchwalone na IX Zjeździe PZPR, które uznają konieczność przywrócenia pełnej samodzielności instytucjom kredytowym i spółdzielniom¹⁰.

⁹ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 10.

¹⁰ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 10 i 71.

Zjazd Delegatów uznał celowość rozszerzenia zakresu usług świadczonych przez banki spółdzielcze i dostosowania terenowego zasięgu ich działania do obszaru gmin, co może ułatwić zlecanie im zadań wykraczających znacznie poza granice czynności bankowych, które stanowią zwykle przedmiot działania spółdzielczych instytucji drobnego kredytu. Celowi temu mogą służyć między innymi następujące propozycje: objęcia przez banki spółdzielcze obsługą finansową i kredytową gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i pozostałych jednostek gospodarki społecznej związanych z rolnictwem i gospodarką żywnościową, działających na terenie gminy, a także jednostek gospodarczych i samorządowych rzemiosła; rozszerzenie pośrednictwa w zawieraniu transakcji kupna i sprzedaży ziemi w ramach Państwowego Funduszu Ziemi i w obrocie między rolnikami; prowadzenia pełnej bieżącej ewidencji wartości produkcji sprzedanej przez rolników, dla potrzeb emerytalnych i rentowych. Krótko- i średnioterminowy charakter lokalnych funduszy samopomocy spółdzielczej i ich zmienność, związaną głównie z zmiennym składem członków, nie jest dostosowany do charakteru wymienionych i innych specjalnych czynności bankowych, handlowych, rachunkowych itp. Z punktu widzenia charakteru funduszy samopomocy spółdzielczej powierzenie bankom spółdzielczym czynności właściwych dla instytucji kredytu hipotecznego, handlu ziemią, usług księgowych itp. pogłębi i tak już duży brak płynności finansowej i brak ich własnej zdolności kredytowej.

Zjazd Delegatów nie sformułował względnie realnego programu jednostkowego ani nie zajął jednoznacznego stanowiska w sprawie wyodrębnienia centrali finansowej i utworzenia związku rewizyjnego spółdzielczości kredytowej. Program jednostkowy, wspólny dla spółdzielczości kredytowej we wszystkich okresach jej rozwoju, zmierza do ekonomicznego wzmocnienia członków i ich drobnych przedsiębiorstw drogą udostępniania im, za pomocą drobnych środków własnych, tanich i dogodnych usług bankowych, łatwo dostępnych wielkim przedsiębiorstwom. Szczególne znaczenie dla członków ma dogodny kredyt, który jest tani dzięki uspołecznianiu zysku w formie niepodzielonego funduszu zasobowego i niewielkiej dywidendy. Tani kredyt ułatwia normalny rozwój indywidualnych przedsiębiorstw przy niższych kosztach jednostkowych, czyniąc je przez to rentowniejszymi i bardziej konkurencyjnymi. Wzbudza również zainteresowanie jednostek inicjatywą gospodarczą, obniżką kosztów jednostkowych i cen oraz podnoszeniem poziomu kulturalnego i oświaty zawodowej, przyczyniając się przez to do ogólnego rozwoju społeczeństwa. Dzięki temu spółdzielczość kredytowa przyczynia się do zrównywania stanowiska jednostek i organizacji ekonomicznie słabych ze stanowiskiem podmiotów gospodarczo silnych.

Istnieje jednak potrzeba upowszechnienia przekonania o względnej

stabilizacji indywidualnego rolnictwa i rzemiosła oraz innych zrzeszeń gospodarczych, poprzez wyraźne określenie, przez centralne i terenowe władze, ich miejsca i roli w naszej gospodarce narodowej w ogóle, a zwłaszcza w poszczególnych lokalnych środowiskach. Stanowi to istotny warunek pobudzania społeczeństwa do rozwijania inicjatywy gospodarczej i przedsiębiorczości, skłonności do racjonalnego gospodarowania i oszczędności pieniężnych oraz oparcia na nich samopomocy kredytowej.

Utworzenie spółdzielczej centrali bankowej, pośredniczącej pomiędzy spółdzielniami a państwowym systemem bankowym, jest uzasadnione nie tylko zasadami spółdzielczymi, lecz zgromadzeniem znacznych już funduszy własnych i wkładów oszczędnościowych. Centrala finansowa tylko nadwyżkę funduszy powinna lokować w państwowym systemie bankowo-kredytowym lub zaciągać w nim kredyt refinansowy na pokrycie spółdzielczego kredytu inwestycyjnego, przyspieszając w ten sposób rozwój prywatnej produkcji dóbr i usług oraz gospodarki narodowej.

Spółdzielcza centrala bankowa powinna regulować sprawność finansową wszystkich pionów ruchu spółdzielczego w Polsce, urzeczywistniając przez to w pełni spółdzielczą zasadę samopomocy finansowej. Doświadczenie ruchu spółdzielczego dowiodło, że ani banki prywatne, ani państwowe nie wywiązały się prawidłowo z roli spółdzielczej centrali bankowej. Koncepcja organizacyjna powinna zabezpieczać harmonijny wpływ ruchu spółdzielczego i władz państwowych na działalność spółdzielczej centrali bankowej. Dobrym przykładem do częściowego wykorzystania może być tu znowu tradycyjna wielkopolska koncepcja centrali bankowej. Spółdzielcza centrala finansowa powinna ograniczać się do czynności bankowych i nie łączyć z nimi funkcji związku rewizyjnego i ideowo-organizacyjnego.

Utworzenie związku spółdzielni kredytowych, spełniającego funkcje rewizji związkowej i ideowo-organizacyjnej, wyłączając prowadzenie bezpośredniej działalności bankowo-kredytowej, uzasadnione jest koniecznością bezstronnego rozstrzygnięcia ewentualnych sporów. W przyszłości ogólnokrajowy związek rewizyjny spółdzielni kredytowych powinien przekształcić się w federację kilku samodzielnych związków regionalnych, łączących różne rodzaje spółdzielni. Ułatwi to terenową koordynację działalności spółdzielni, zbliży centralę związkową do poszczególnych spółdzielni, zacieśni współpracę między nimi, pozwoli pełniej łączyć członków do sprawowania funkcji w prowadzeniu wspólnego przedsięwzięcia bankowego i w różnych organach związku rewizyjnego.

Uchwała II Krajowego Zjazdu Delegatów z 1981 r. zmierza do umocnienia pozycji nadrzędnej Banku Gospodarki Żywnościowej pod względem organizacyjnym, rewizyjnym i finansowym wobec banków spółdzielczych. Tym ostatnim wyraźnie nadaje charakter terenowych placówek operacyjnych Banku, w których zmniejsza się znaczenie spółdzielczych zasad gospodarczych i finansowych.

IV. MIEJSCE SPÓŁDZIELCZOŚCI KREDYTOWEJ W STRUKTURZE SYSTEMU BANKOWEGO OKREŚLONEJ PRAWEM BANKOWYM Z ROKU 1982

Prawo bankowe z 26 II 1982 r., obowiązujące od 1 VII 1982 r.¹¹ i prawo spółdzielcze z 16 IX 1982 r., które wchodzi w życie z dniem 1 I 1983 r.¹², stworzyły ustawowe podstawy utrwalające zespolenie spółdzielczości kredytowej, za pośrednictwem państwowo-spółdzielczego Banku Gospodarki Żywnościowej, z państwowym systemem bankowym podporządkowanym Radzie Ministrów, wyłączając go z zależności organizacyjnej Ministra Finansów.

Zgodnie z założeniami reformy gospodarczej prawo bankowe z 1982 r. aproboowało istniejącą obecnie następującą strukturę systemu bankowego: Narodowy Bank Polski jako centralny bank państwa i bank obsługujący bezpośrednio określone jednostki gospodarcze oraz inne banki branżowe — Bank Gospodarki Żywnościowej w formie państwowo-spółdzielczej z zrzeszonymi w nim bankami spółdzielczymi, Bank Handlowy w Warszawie S.A. i Bank Polska Kasa Opieki S.A. Ponadto postanowiono wydzielić z Narodowego Banku Polskiego, w terminie do 30 VI 1984 r., Powszechną Kasę Oszczędności jako samodzielny bank państwowy. Ustanowiono także nową instytucję — Radę Banków jako organ koordynacyjny i konsultacyjny banków.

W skład Rady Banków wchodzi: prezes Narodowego Banku Polskiego i jego pierwszy zastępca, prezesi zarządów banków o ogólnokrajowym zasięgu działania bądź wyznaczeni przez nich pierwsi zastępcy, przedstawiciel banków spółdzielczych, wybrany przez Radę Banku Gospodarki Żywnościowej, przedstawiciel Komisji Planowania przy Radzie Ministrów i przedstawiciel Ministra Finansów. Radzie Banków przewodniczy i reprezentuje ją na zewnątrz prezes Narodowego Banku Polskiego lub jego pierwszy zastępca. Niestety w skład Rady nie wchodzi przedstawiciele jednostek gospodarczych, korzystających z usług bankowych, co wyklucza możliwość bezpośredniej prezentacji stanowiska w interesujących ich sprawach. Skład Rady wskazuje, że w praktyce będzie to organ kolegialny kierownictwa banków i centralnej administracji państwowej.

Rada Banków stanowi kolegialną instytucję opiniującą, analizującą i dzielącą się doświadczeniami, lecz nie podejmuje samodzielnych decyzji. Mimo to tylko w przypadku zgłoszenia przez przedstawiciela Komisji Planowania przy Radzie Ministrów lub przedstawiciela Ministra Finansów odrębnego zdania w sprawach polityki pieniężno-kredytowej i na ich wniosek sprawę rozstrzyga Rada Ministrów. Niestety takiego upraw-

¹¹ Dz. U, 1982, r 7, poz. 56.

¹² Dz. U. 1982, nr 30, poz. 210.

nienia nie przyznano przedstawicielowi banków spółdzielczych, który reprezentuje interesy spółdzielni i zrzeszonych w nich prywatnych rolników i rzemieślników, a w związku z tym może zgłaszać odrębne zdanie niż przedstawiciel Banku Gospodarki Żywnościowej lub inni członkowie Rady. Stanowi to poważne ograniczenie samodzielności i samorządu ruchu spółdzielczości kredytowej.

W myśl prawa bankowego z 1982 r. Rada Ministrów między innymi tworzy i likwiduje w drodze rozporządzenia (poza Narodowym Bankiem Polskim) banki państwowe i banki państwowo-spółdzielcze, wyraża zgodę na utworzenie banku w formie spółki akcyjnej i banku spółdzielczego, z wyjątkiem spółdzielni zakładanych w ramach Banku Gospodarki Żywnościowej, nadaje statut bankowi państwowemu, określa zadania i zakres działania pozostałych banków, ustala zasady rozliczeń jednostek gospodarki uspołecznionej, określa ogólne zasady udzielania przez banki kredytów obrotowych i inwestycyjnych. Natomiast prezes Narodowego Banku Polskiego między innymi ustala ogólne zasady otwierania i prowadzenia rachunków bankowych, określa rodzaje wkładów oszczędnościowych i wydawanych na nie dowodów, wyznacza granice wysokości oprocentowania udzielanych kredytów i przyjmowania wkładów bankowych. Natomiast ustalenia planu kredytowego, uchwalanego przez Sejm, kształtują obieg pieniężny organizowany przez wszystkie ogniwa systemu bankowego.

Wymieniony przykładowo zakres uprawnień decyzyjnych centralnej administracji państwowej wobec banków państwowych, spółdzielczo-państwowych i spółdzielczych oraz dyrektywny charakter limitów i obowiązujących wytycznych, wynikających z rocznego państwowego planu kredytowego, utrwalają znaczenie administracyjnych środków regulowania organizacji i działalności wszystkich banków, a więc także banków spółdzielczych. Wykorzystywane środki oddziaływania ekonomicznego nadal będą podporządkowane dyrektywom administracyjnym, co podważa ich znaczenie jako kryteriów podejmowania decyzji gospodarczych i oceny wyników działalności banków i obsługiwanych przez nie jednostek gospodarczych. Postanowienia prawa bankowego z 1982 r. nie stwarzają — moim zdaniem — podstaw prawnych do wprowadzenia w życie tych założeń reformy gospodarczej, które zmierzały do nadania bankom charakteru samodzielnych instytucji kredytowych oraz umożliwienia inicjowania zmian w strukturze organizacyjnej banków, stosowanych środków ekonomicznych i zasad ich działania, odpowiednio do szybko zmieniających się potrzeb życia gospodarczego¹³.

¹³ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 18.

V. BANK GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ PAŃSTWOWO-SPÓŁDZIELCZYM
ZWIĄZKIEM REWIZYJNYM I CENTRALĄ FINANSOWĄ BANKÓW
SPÓŁDZIELCZYCH

Prawo bankowe z 1982 r. nadało Bankowi Gospodarki Żywnościowej formę banku państwowo-spółdzielczego z obowiązkiem wpisu do rejestru spółdzielni, chociaż takiego charakteru nie określał statut tego Banku z 27 VI 1975 r.¹⁴ Nowe prawo bankowe ustaliło także, zgodnie z założeniami reformy gospodarczej i propozycją II Krajowego Zjazdu Delegatów Banków Spółdzielczych z 1981 r., że Bank Gospodarki Żywnościowej jest powołany do obsługi bankowo-kredytowej rolnictwa, przemysłu rolno-spożywczego i leśnictwa oraz spełniania zadań centralnego związku spółdzielczego, łączącego funkcję organizacyjną i rewizyjną z funkcjami centrali finansowej banków spółdzielczych.

Bank państwowo-spółdzielczy posiada ogólnokrajowe organa samorządowe, którymi są: zjazd delegatów, rada banku i zarząd z prezesem na czele, którego powołuje i odwołuje prezes Rady Ministrów. Statut banku państwowego wprawdzie uchwała zjazd delegatów, lecz jego treść podlega uzgodnieniu z Radą Banków. Statut ten może przewidywać powołanie następujących organów terenowych: zjazdów delegatów i rad banku. Rada Banków wywierać będzie istotny wpływ na zakres rozbudowy samorządu, a prezes Rady Ministrów na bieżące sprawowanie przez Bank Gospodarki Żywnościowej funkcji bankowo-kredytowych, rewizyjnych i ideowo-organizacyjnych. W praktyce może to ograniczyć udział członków w pracach organów samorządu spółdzielczego, a nawet ograniczyć stosowanie demokratycznych zasad funkcjonowania tych organów.

Uchwalone w następnej kolejności nowe prawo spółdzielcze z 1982 r. dopuściło możliwość podejmowania przez spółdzielnię wspólnych zadań z innymi organizacjami spółdzielczymi, społecznymi i gospodarczymi oraz zrzeszania się z nimi we wszelkich formach organizacyjnych przewidzianych przez prawo, a szczególnie w formie spółdzielni osób prawnych, spółki handlowej i cywilnej. Postanawia ono także, że centralne związki są z zasady związkami rewizyjnymi, a wyjątkowo mogą prowadzić także działalność gospodarczą z woli i na rzecz zrzeszonych spółdzielni. Natomiast Bank Gospodarki Żywnościowej z mocy prawa bankowego spełnia rolę centralnego związku rewizyjnego i centrali finansowej banków spółdzielczych. Przyjęte rozwiązanie narusza to założenie reformy gospodarczej, które zmierza do przywrócenia prawa organizowania się w pełni samorządnych spółdzielni w związku tylko w drodze swobodnych decyzji spółdzielców, a nie w rezultacie administracyjnych zarządzeń¹⁵.

¹⁴ Uchwała Rady Ministrów z 27 VI 1975 r., w sprawie nadania statutu Bankowi Gospodarki Żywnościowej (M.P. 1975, nr 23, poz. 144).

¹⁵ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 10.

Państwowo-spółdzielczy Bank Gospodarki Żywnościowej jest centralnym zrzeszeniem organizacyjnym, z udziałem banku państwowego i banków spółdzielczych, które zabezpiecza znaczną ingerencję administracji państwowej w sprawy spółdzielczości kredytowej i zrzeszanych przez nią indywidualnych rolników i rzemiosło. Ingerencję państwa umożliwiają między innymi: tworzenie i likwidacja banku państwowo-spółdzielczego w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, które także określa zadania i zakres działania banku; powoływanie i odwoływanie prezesa zarządu banku przez prezesa Rady Ministrów; uzgadnianie z Radą Banków statutu banku państwowo-spółdzielczego; zapewnienie przewagi funduszy państwowych w funduszu udziałowym banku; regulowanie przez Narodowy Bank Polski wysokości i warunków udzielanego kredytu refinansowego; prawo wydawania oświadczeń o celowości założenia spółdzielni, chociaż nowe prawo spółdzielcze uprawnia sąd do kontroli odmowy założenia; wykonywanie lustracji spółdzielni, która w myśl nowego prawa spółdzielczego obejmuje badanie nie tylko zgodności działania spółdzielni z ustawami, lecz także kontrolę zgodności z zasadą racjonalnego gospodarowania oraz zalecenie sposobu i terminu usunięcia stwierdzonych uchybień; prawo sądowego zaskarżenia uchwał walnego zebrania.

Prawo bankowe z 1982 r. utrwaliło praktykę wykonywania przez Bank Gospodarki Żywnościowej funkcji centralnego związku rewizyjnego i funkcji centrali finansowej banków spółdzielczych, co jest sprzeczne z zasadami prawdziwej kontroli i nadzoru oraz przyczynia się często do nieprawidłowości w spółdzielczej działalności bankowo-kredytowej.

Wymienione kompetencje oraz środki i sposoby administracyjnego działania mogą w praktyce nadmiernie rozszerzyć ingerencję administracji państwowej w funkcjonowanie banku państwowo-spółdzielczego, pozbawiając rzeczywistej samodzielności i samorządu nie tylko Bank Gospodarki Żywnościowej, lecz także przymusowo w nim zrzeszone banki spółdzielcze. Prawna dopuszczalność środków administracyjnego oddziaływania, choćby początkowo w ograniczonym zakresie, stwarza niebezpieczeństwo pojawienia się wypaczenia centralistyczno-biurokratycznego, polegającego między innymi na odgórnym administracyjnym zarządzaniu spółdzielczością kredytową za pomocą tzw. powielaczowych aktów prawnych.

VI. BANKI SPÓŁDZIELCZE TERENOWYMI OGNIWAMI BANKU GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ

Z mocy prawa bankowego z 1982 r. państwowo-spółdzielczy Bank Gospodarki Żywnościowej stanowi formę zbiorowego przedsiębiorstwa bankowego, w którym strona państwowa jest silniejsza pod względem zakresu kompetencji, gospodarczym i finansowym, a banki spółdzielcze

stanowią stronę relatywnie gospodarczo i finansowo słabszą. Z tych i innych względów w państwowo-spółdzielczej jednostce organizacyjnej strona państwowa spełnia rolę decyzyjną i zarządzającą spółdzielniami za pomocą środków administracyjnych i środków ekonomicznych, a strona spółdzielcza spełnia rolę wykonawczą, opiniodawczą i społeczno-wychowawczą.

Charakter banków spółdzielczych jako techniczno-wykonawczych ogniw Banku Gospodarki Żywnościowej utrwalają dodatkowo, obok poprzednio scharakteryzowanych, także następujące postanowienia prawa bankowego z 1982 r.: zakłada się je dla obsługi ludności i jednostek objętych zakresem działania tych banków, zamieszkałych lub mających siedzibę na terenie jednej lub kilku gmin bądź miasta; banki spółdzielcze mogą korzystać z kredytów w banku państwowo-spółdzielczym lub państwowym w ramach planu kredytowego.

Nowe prawo bankowe utrzymuje więc dodatkową zasadę odgórnego podziału kompetencyjnego między poszczególnymi bankami, wyłączającą w początkowym etapie reformy bankowej zasadę wyboru dowolnego banku przez jednostki gospodarcze. Podtrzymuje ono także zasadę prowadzenia spółdzielczej działalności kredytowej w ramach limitów i obowiązujących wytycznych wynikających z państwowego planu kredytowego. Rozrywa to bezpośredni związek między akcją kredytową a charakterem ekonomicznym lokalnych funduszy samopomocy finansowej. Ponadto administracyjnie wprowadzane środki ekonomiczne oddziaływania bankowego pozbawiają możliwości wykorzystania ich jako kryteriów podejmowania decyzji gospodarczych i kryteriów oceny rezultatów działalności. Prawo bankowe nie wprowadziło więc zasady swobodnego wyboru banku przez klientów, ani też zasady stosowania wyłącznie środków ekonomicznych oddziaływania bankowego, co w myśl założeń reformy gospodarczej miało „wystąpić w niedalekiej przyszłości w dziedzinie obsługi kredytowej ludności oraz jednostek uspołecznionej i nie uspołecznionej drobnej wytwórczości”¹⁶.

Prawo spółdzielcze z 1982 r. wzmocniło znacznie zasady rentowności w bieżącej działalności spółdzielni oraz zasady uspołeczniania nadwyżki bilansowej spółdzielni, Postanawia ono, że podejmowanie przez spółdzielnię nierentownej działalności zleconej przez administrację państwową zobowiązuje tę ostatnią do zapewnienia jej wskazanych w umowie środków finansowych i innych, umożliwiając wykonanie tej działalności na zasadzie rentowności. Niestety prawo spółdzielcze przewiduje także dotowanie spółdzielni w wysokości ustalonej w ustawie budżetowej, chociaż bezzwrotne finansowanie nie wzbudza materialnego zainteresowania racjonalną gospodarką i podważa dążenie do pełnego i konsekwentnego

stosowania metody samofinansowania przez wszystkie jednostki gospodarze.

Nowe prawo spółdzielcze zwiększa uprawnienia walnego zebrania i zjazdu delegatów centralnego związku w zakresie podziału nadwyżki bilansowej, usztywniając jednocześnie kolejność dokonywanych z niej odpisów. Nadwyżkę bilansową stanowi prawidłowy zysk spółdzielni, po pomniejszeniu go o należny podatek dochodowy oraz po uwzględnieniu udziału w ich wyniku finansowym innych organizacji. Co najmniej 20% nadwyżki przeznaczają się na zwiększenie funduszu zasobowego. Następnie dokonuje się odpisu na scentralizowany fundusz rozwoju w wysokości ustalonej przez zjazd delegatów centralnego związku. Dalszą część nadwyżki bilansowej walne zebranie przeznaczają na utworzenie i zasilanie funduszy celowych spółdzielni, do podziału między członków, na premie i nagrody dla członków i pracowników spółdzielni oraz na działalność społeczno-wychowawczą, cele socjalne i mieszkaniowe. Wysokość oprocentowania udziałów, stanowiąca formę podziału części nadwyżki między członków, nie może przewyższać więcej niż 50% najwyższej wysokości oprocentowania ustalonej dla terminowych, imiennych wkładów oszczędnościowych.

Gospodarka podstawowymi funduszami własnymi, tj. funduszem zasobowym i funduszem udziałowym, uwzględnia specyficzne cechy gospodarki spółdzielczej. Natomiast gospodarkę funduszami celowymi, finansowanie remontów i inwestycji oraz rozliczenia z budżetem oparto na zasadach analogicznych lub zbliżonych do zasad gospodarki finansowej przedsiębiorstw państwowych, regulowanych przez Radę Ministrów i Ministra Finansów. Ogranicza to możliwość pełnego oparcia gospodarki finansowej spółdzielni na specyficznych zasadach spółdzielczych.

VII. ZASADY I FORMY DOPROWADZENIA DO SAMOPOMOCY FINANSOWEJ SPÓŁDZIELNI KREDYTOWYCH

Spółdzielnie kredytowe powinny posiadać większą niż dotychczas samodzielność w określaniu kierunków i proporcji podziału części czystej nadwyżki, pozostałej po rozliczeniach z budżetem państwa. W związku z tym istnieje potrzeba zwiększenia bezpośrednich korzyści gospodarczych i socjalno-kulturalnych członków, które wzbudzają zainteresowanie wstępowaniem do spółdzielni i aktywną działalnością, a zarazem przesądzą o skuteczności spółdzielczej metody gospodarowania. Stopień zaspokojenia potrzeb gospodarczych i socjalno-kulturalnych powinien w odczuciu członków przewyższać faktyczny ich wkład do spółdzielni w postaci wpłat udziałowych, wkładów oszczędnościowych, świadczonej pracy itp., co obecnie nie zawsze występuje w spółdzielniach.

Podstawową zasadę uspołeczniania zysku w różnych formach powinny

uzupełniać zasady — dobrowolnego zrzeszania jednostek relatywnie słabych gospodarczo i zmiennego składu członków oraz zasady dodatkowe — samopomocy, nie ograniczonej solidarnej odpowiedzialności i demokratycznego samorządu,

Istnieje także konieczność właściwego rozgraniczenia własnej akcji kredytowej, opartej na funduszach własnych i zgromadzonych wkładach oszczędnościowych miejscowej ludności, od pośrednictwa w rozprowadzaniu zleconych spółdzielniom kredytów i innych form pomocy finansowej państwa dla indywidualnego rolnictwa i rzemiosła. Wykonywanie bankowych czynności zleconych powinno opierać się na zasadzie ekonomicznej opłacalności.

W zakresie własnej działalności kredytowej spółdzielnie kredytowe powinny posiadać swobodę wyboru form i zasad kredytowania działalności eksploatacyjnej, dostosowanych do potrzeb i warunków poszczególnych zakładów indywidualnych rolników i rzemiosła, kierując się przy tym głównie kryterium celowości gospodarczej. Z tym wiąże się konieczność odstępowania od nadmiernie rozbudowanej klasyfikacji przedmiotowej kredytów, szczegółowo regulowanych odgórnie i w trybie administracyjnym, co nie tylko narusza samodzielność i zasady spółdzielcze, lecz osłabia także skuteczność oddziaływania kredytem na elastyczną gospodarkę członków. Wskazane jest zastosowanie pośrednich form kredytu obrotowego i inwestycyjnego, powiązanych ściśle z konkretnymi transakcjami kupna i sprzedaży płodów rolnych, dóbr zaopatrzeniowych i ziemi oraz zwrócenie większej uwagi na zabezpieczenie zwrotności kredytu.

Zadania spółdzielni kredytowych w zakresie gromadzenia funduszków własnych i wkładów oszczędnościowych oraz udzielania w tych granicach kredytu krótko- i średnioterminowego na pokrycie zdrowych potrzeb indywidualnego rolnictwa, rzemiosła i handlu powinny być objęte państwowymi planami finansowymi tylko orientacyjnie. W toku realizacji tych zadań spółdzielnie kredytowe powinny zachować prawidłową sprawność finansową, opartą na przestrzeganiu ogólnej zasady podziału ryzyka pomiędzy poszczególne dziedziny działalności bankowej i zasady płynności finansowej oraz zespołu uzupełniających zasad szczegółowych w zakresie gromadzenia funduszków własnych i obcych, kredytowania, rozliczeń, kontroli itd.

Polityka zachowania ciągłości przyjmowania i wypłacania wkładów oraz przestrzegania właściwych kierunków i granic udzielanego kredytu wymaga wczesnego rozpoznania znamion wahań gospodarczych i stosowania odpowiednich środków. W tym celu powszechne spółdzielnie kredytowe powinny posługiwać się takimi środkami, jak: manipulowanie bankową stopą oprocentowania kredytów i wkładów, wypowiedanie i ściąganie kredytu już udzielonego oraz odmawianie nowych kredytów, zmniejsz-

szanie górnej granicy kredytu dla jednego członka i zwiększanie wymagań odnośnie do zabezpieczenia spłaty kredytu, kształtowanie rezerw utrzymywanych w centrali bankowej i w płynnych składnikach majątkowych oraz zachowanie właściwego stosunku funduszy własnych do obcych.

Sposób zastosowania każdego z tych środków polityki bankowej zależy od tendencji wahań życia gospodarczego, które każda spółdzielnia kredytowa powinna samodzielnie rozpoznać. W związku z tym i w miarę wewnętrznego rozwoju spółdzielni powinno następować zwiększanie samodzielności ekonomicznej i technicznej zarządu, nadając radzie nadzorczej charakter głównego organu nadzorującego bieżącą działalność zarządu i decydującego o jego składzie, a walnym zebraniem członków — organu stanowiącego i rozstrzygającego ostatecznie w sprawach istnienia i dalszego rozwoju spółdzielni oraz ochrony praw i bezpieczeństwa majątku członków.

Nowe prawo bankowe i prawo spółdzielcze z roku 1982 regulują ramowo wiele rozwiązań organizacyjnych oraz form i zasad funkcjonowania spółdzielni, pozostawiając tym ostatnim możliwość dostosowania niektórych postanowień statutowych do lokalnych warunków. Relatywnie silniejsza pozycja Banku Gospodarki Żywnościowej niż zrzeszonych w nim banków spółdzielczych nie powinna być wykorzystywana do narzucania spółdzielniom niekorzystnych dla nich postanowień statutowych, a szczególnie ograniczającym ich samorządność, samodzielność i samofinansowanie. Spółdzielnie mają obowiązek zgłaszania do rejestru zmian statutowych najpóźniej do 1 VIII 1983 r., a związki spółdzielcze — do 1 VII 1984 r. Umożliwia to włączenie członków do kształtowania treści statutów oraz wprowadzenie do nich także samopomocy finansowej i związanych z nią zasad i form dawnej spółdzielczości kredytowej. Założenia reformy gospodarczej zapewniają bowiem, że „państwo i władze terenowe popierać będą proces reaktywowania tradycyjnych i tworzenia nowych form zrzeszeń spółdzielczych”¹⁷.

CREDIT COOPERATIVES OF THE AGRICULTURAL TYPE IN THE REFORM OF BANKING SYSTEM OF 1982

Summary

The article discusses changes in organizational structure and in principles of functioning of cooperative banks which are related to the new banking law and the new cooperative law of 1982 and which will be implemented in practice in the years of 1983 and 1984. The attention is focused on major limitations in the implementation of complete mutual financial aid and of the related rules of cooperative banks as local institutions of small banking credit.

¹⁷ *Kierunki reformy gospodarczej*, s. 10.

The mutual financial aid is limited among others, by the duty on cooperative banks to associate in the State-cooperative owned Bank of the Food Economy as their auditing, organizational and financial central office, this is a channel securing intervention of the State administration in the affairs of credit cooperatives and of the associated individual farmers. Decision-making competence of the central State administration in the respect of loaning and other banking «services as well as the directive character of limits and binding guide-lines following from an annual State credit plan are breaking direct links between a credit action and the economic character of local funds of the mutual financial aid. They are also strengthening the effect of administrative measures of directing activities of cooperative banks and weakening cooperative rules and methods of banking influence on individual farmers. Similarly the statutory rules of socializing profits and assimilating cooperative management of earmarked funds to a financial management of state enterprises are decreasing the stimulating role of the mutual financial aid and of the or elated specific cooperative rules.

A process of changing statutes of cooperative banks which has begun in 1983 can facilitate the introduction of rules and forms which were described in the end of the article, they can effectuate more complete than previous financial mutual aid of credit cooperatives.